

NYELVMŰVELÉS

Ismét azok az igekötők!

Az igekötőkről, ezekről a kicsiny szórészekről, ebben a folyóiratban már három ízben volt szó (1935. 174. l., 1936. 296. l., 1937. 186. l.) Elég hosszú idő után ismét elő kell vennünk, mert az igekötők használatában mutatkozó hanyagság fokozódik, elhagyásuk és összeeserülésük napról-napra mind jobban terjed. Elhagyásuk egy-két évvel ezelőtt még ritkaságszámra ment, ma pedig igen is gyakran ütközünk belé. Valakinek csak ki kellett találnia, csak el kellett kezdenie, az újdonságon kapdosók azonnal fölkapták, mintha csak női divatról volna szó.

Annyira elterjedt már az igekötők elhagyásának hóbortja, hogy a példákat betűrendbe kellett szednem, az elhagyogatott igekötők rendjében. Helykímélés céljából nem nevezem meg a forrást; ha bárki kíváncsi volna rá, szívesen szolgálatára állok. A hiányzó igekötőt [—] szögletes zárójelben a maga helyére iktatom.

A *föl-* igekötő hiányzik. ... a lelketlen tárgy egy még élő, egy még frissen sajnó fájdalmat idézett [föl]. — ... ez a profil meghatóan keskeny volt, archaikus egyiptomi szobrok különös vonásait idézte [föl]. — Néhány hónap alatt legalább tíz hasonló mondatot olvastam, olyat, amelyben a *fölidéz* mellől hiányzott az igekötő. Véle csak a *föltűnik* ige állja a versenyt, ebből már annyi van, hogy példát sem idézek rá, különben már régebben megrovásban részesült, az igekötős igékkel foglalkozó előbbi cikkei valamelyikében. Más példák: ... az osztrák tartományokban jakobinus lángok lobbantak [föl]; ... a visszafojtott erőfölösleg állandó izgató anyagként halmozódik [föl].

A *hátra-* igekötő hiányzik. ... egész életemre valami súlyos undorodást hagyott [hátra]. — ... kár, hogy az emberanyag is sok kívánnivalót hagy [hátra].

A *hozzá-* igekötő hiányzik. Fejtegetései érdekesek, noha felfogásához semmi esetre se járulhatok [hozzá].

A *ki-* igekötő hiányzik. De époly kevéssé lehet mondani, hogy a cserkészlet polgári intézmény, noha alapítója és jelenlegi vezetőinek legnagyobb része a polgári osztályból kerül [ki].

A *le-* igekötő hiányzik. ... azért visélnék hadat koronás királyok ellen, hogy azt trónjáról [le-]taszítva maguk üljenek helyébe.

A *meg-* igekötő hiányzik. Most veszem észre, hogy ebből a falkából egy-magában van annyi, mint a többiből együttvéve, ezért egy kicsit megrostálom őket. — Mások írásaiban is bőven vannak álmok, amelyeket útmutatásom szerint fejtettek [meg]. — ... ez (az ajtó) bocsátotta be mindazokat, akik fájdalmat sajtoltak belőlem, míg a szoba csordulásig [meg-]telt. — ... a két kis gyermek könnyebben sebesült [meg]. — ... ő a belgrádi börtönből szökött [meg]. — A nem egészen józan kocsis egy hegyoldal felborított bennünket, s még szerencse volt, hogy ép bőrrel menekültünk [meg]. — A falu helyes megismerésének további lehetőségei ennek a szerkezeti viszonylatnak igaz vagy téves megalkotásán fordulnak [meg]. — [Meg-]kövesedett halikralenyomatok. — A példáknak csaknem felét elhagytam, az itt közöltek a tudományos, a szépirodalom és az újságírás osztozik.

Az *össze-* igekötő hiányzik. Az előszobában Pyrker prelátussal ütközik

[össze]. Helyes volna így is: *P. preláusba ülközik*. Meglehet, hogy ennek a két jónak összekeveréséből lett a harmadik rossz. Közbevetőleg egy olyan *hibátlan* példát is idézek, melyből az igekötős és igekötőnélküli ige közötti különbség szembeszökő módon kiviláglik: Szamota az országos gyepüre vonatkozó adatokat, az anyagnak szinte kimeríthetetlen volta miatt, *csak gyűjtötte, de nem gyűjtötte össze*. Hasonlót akárhányat lehetne szerkeszteni, de már ennyiből is világosan kitetszik, hogy az igekötővel összekapcsolt ige az egyszerűvel szemben legtöbbször bizonyos bevégeztséget, határozottságot fejez ki. Elég csak szembeállítanunk az ilyen igepárokat, hogy a különbséget belássuk: *száll* — beszáll, elszáll, fölszáll, megszáll; *jár* — bejár, kijár, lejár, megjár; *ül* — elül, fölül, leül, megül; *ad* — elad, fölad, kiad, lead; *köt* — beköt, elköt, fölöt, kiköt, leköt, megköt, összeköt stb.

A *rá*- igekötő hiányzik. Magyarázata, melyet nyomban maga ad meg, és amelyre én sohasem jöttem volna [rá]. — Az ige ugyanis nem *jön valamire*, hanem *rájön valamire*. — Ugyancsak ezek beszéltek [rá] őt arra, hogy... Az ige: *rábeszél valakit valamire*. — Még egy példa ebből a fajtából: ...nem azt várják, hogy az ifjúság maga keresse és találja meg az élet új formáit, hanem *azokat* készen ruházzák [rá] az ifjúságra. — Az ige: *ráruház valamit valakire*. Ebben a mondatban a mutatónévmást is személynévmással kell kicserélni ilyenformán: ..hanem készen ruházzák rá *őket* az ifjúságra; az *őket* el is hagyható az értelem minden kára nélkül.

Mindezek a példák azt bizonyítják, hogy az igekötőnek igen fontos jelentésmódosító szerepe van; azért teremtette meg a nyelv az összetett igéknek ezt a fajtáját, mert a gondolat szabatosabb kifejezése céljából szüksége volt rájuk, nem pedig azért, hogy kényelmeskedő embereknek legyen mit elhagyogatniok. Ebben az esetben még az a vigasztalásunk sincsen, hogy a németet szidhassuk miatta, ebben nem vétkes, mert a német nyelvben is egész sereg igekötős ige van, ha használatuk módja nem egyezik is meg mindenben a magyarral.

Az igekötőnek jelentésmódosító ereje talán még jobban föltűnik olyan mondatokban, amelyekben fölösleges az igekötő. Egy igen találó példáját mutatta bé *dr. Szabó T. Attila* Baj van az igekötőkkel című kis cikkében (Erd. Múz. XLI. 1936. 296—298. l.): Egy másik társaságban élénk derűtséget keltett egy hölgy, mikor kijelentette, úgy szereti az urát, hogy *tejben-vajban fürösztí meg*. — Ezt csak akkor mondhatná, ha valóban megfüröszténé benne; az átvitt értelmű szolás, melyet közönségesen képes beszédnek nevezünk, csak igekötő nélkül használható: *tejbe-vajba fürösztí*, gyakrabban így: *csak-hogy tejbe-vajba nem fürösztí*, ez annyit jelent, hogy minden földi jóval ellátja, erősen gondját viseli, széltől is óvja, becézi.

Ime még egy példa: Beszélni fogok... testünk felépítéséről, és arról, hogy miképpen kellene az adott lehetőségekkel... *elbánnunk*, hogy... hű szolgálk és ne kínzó zarnokaink legyenek. — Az igaz, hogy részeseülhet valaki jó vagy rossz *elbánásban*, de az *elbánik* igét csak rossz értelemben szoktuk használni: elbánni valakivel annyi, mint ellátni valakinek a baját, megtorolni valami vétséget stb., sokszor meg éppen azt teszi, hogy megverni, testileg bántalmazni valakit (Bízd csak rám ökemét, majd elbánok én véle, majd fölötöm én a sarkát). Az idézett mondatban azonban csak *bánnunk* kell a lehetőségekkel, még pedig csinyján, mert a helytelen bánásmód (vagyis ha *elbánnunk vétük*) könnyen megbosszulhatja magát. Végső eredményben csaknem az ellenkezőjét mondotta az író annak, amit akart.

A sok példa miatt már is olyan hosszúra nyúlt ez a rövidnek szánt fölsorolás, hogy az igekötő másik nagy bajával, az elcseréléssel most röviden

végezek. Ezzel a nyelvi hibával különben folyóiratunk minden előző cikke foglalkozott már. A *beigazol*, *lecsökkent*, *kihangsúlyoz* félék is vígan burjánzanak; ezekben az a hiba, hogy az igekötő egészen fölösleges, a puszta alapszónak ugyanaz a jelentése, az igekötő nem módosítja, még csak nem is teszi nyomósabbá a kifejezést. Ezekről is sok szó esett már.

Legtöbb visszaélés a *meg-* igekötő rovására történt, a cserével ő vesztett legtöbbet. N. *bejósolta*, hogy az európai erkölcsi, gazdasági és politikai színvonal egyre csökkenni fog; helyesen: *megjósolta*. — Régen *bemondtam* neki új lakásom címét; helyesen *megmondtam* (még akkor is, ha telefonon közöltem véle). — Egy-kettőre *lerögzítették* az oszlopokat; helyesen: *megrögzítették*. — Nem volt más lehetősége, az utcán *szólította le*; helyesen: *szólította meg*. — Nemrégén a tengerig *építették ki* a vasutat; helyesen: *építették meg*. — Még csak egy példát egy regényfordításból: ... legyen szíves, *töltse be* (gäessen Sie ein) a kávékat; helyesen: *töltse ki a kávé*t, vagy: *töltse meg a csészéket* (már előbb szó volt arról, hogy kávézni, feketézni fognak). Ebben az a legkülönösebb, hogy nem német, hanem francia regény fordításából való. Még egy utolsót, a napokban hallottam egy boltban: Kérem, ennek a paplannak *bekerülési ára* ennyi meg ennyi. Sohasem hallottam eddig, de azért megértettem, annyi mint *előállítási, beszerzési ára*. De némelyek azt mondják, hogy ez is gazdagodása a nyelvnek; akarom hinni, hogy csak olyanoknak, akik a javakban való gyarapodásnak minden módját keresik és megragadják.

Bizony megesik, hogy a nyelvi hibáknak napról-napra szaporodó gyilkos seregét látva, elmegy az ember kedve minden nyelvigazítástól. Nemrégén azt a megbocsáthatatlan hibát, sőt tapintatlanságot követtem el, hogy baráti társaságban (szokásom ellenére) egy elhagyott névelő fölvételére tettem javaslatot, egyikük szelid fejcsóválással csak annyit jegyzett meg, hogy nemsokára szólni sem mer az ember (ezek miatt a nagyképű bakafántoskodók miatt, gondolta bizonyára magában), de ebben a rövid mondatban annyi szemrehányás, mondhatnám, rendreutasítás volt, hogy menten megbántam meggondolatlanságomat. El is határoztam, hogy ezentúl csak írásban szólok, míg ettől is el nem riaszt valami keserű tapasztalat, előre nem látott veszedelem.

BRÜLL EMÁNUEL.

Kis hibák — gyakori vétségek.

22. Nemrégén olvastam egyik napilapunkban: A kolozsvári textil- és ruházati munkások szakmai szervezete, amely hónapokkal ezelőtt átalakult *céhhé*, stb. Néhány napra rá egy kisebb regényben meg ezt: Barom! — sujtottam le rá eszeveszett *dühhel*. Valóban ez volna a ragozásnak szabályszerű módja, ha a *h*-ban végződő szóknak nem volna más a szabályuk. Az ilyen szavak ugyanis bizonyos esetekben úgy viselkednek, mint a magánhangzón végződők: szóvégi *h*-juk a nevező alakban (alanyesetben) és mássalhangzón kezdődő járulékok előtt nem hangzik; tehát cseh, juh, céh, düh — *cse*, *jú*, *cé*, *dü*-nek hangzik, csehtől, juhnak, céhben, dühtől — így olvasandó: *csetől*, *júnak*, *cében*, *düttől*. Így a vá, vé, val, vel ragot is változatlanul (pótlónyújtás nélkül) veszik föl: *csehvel*, *juhval*, *céhvél*, *dühvel* (nem pedig csehkel, juhkal, céhhé, dühkel), hangzani is így hangzanak: *csevel*, *júval*, *düvel*.

A *h* csak akkor válik hallhatóvá, ha szótagkezdő lesz, ha magánhangzóval kezdődő járulékot fűzünk hozzá, pl. *cse-hül*, *ju-hász*, *céhek*, *dü-hös*. (L. a magyar helyesírás szabályainak 72. pontját.)